

१४. काळे केस

(१) आकृत्या पूर्ण करा.

(अ) तिसन्या मजल्यावरून पावसाव्यात लेखकाला दिसलेली दृश्ये

उत्तर : (१) भिंतीच्या व कौलारांच्या उंचसखल व उभ्याआडव्या रांगा समोर दिसतात.

(२) पावसाव्यात दिशा धूसर बनतात.

(३) कधी कधी पाऊस रिमझिमतो.

(४) कधी कधी पाऊस धोधो कोसळतो.

(आ) लेखक सर्वकाळ विचार करताना शोध घेणाऱ्या गोष्टी

उत्तर : (१) नव्या नव्या कल्पना

(२) अर्धवट सुचलेल्या कल्पनांच्या आकृती पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक शब्द

(२) कारणे शोधा: (उत्तर:)

(अ) लेखकांना स्वतःच्या केसांच्या काळेपणाबद्दल विचारलेल्या प्रश्नाचे आश्वर्य वाटले नाही; कारण लेखकांचे केस काळे होते आणि प्रश्न विचारणाऱ्याचे केस पांढरे झाले होते, हे लेखकांच्या लक्षात आले.

(आ) लेखकांच्या खनपटीला बसलेला माणूस केसांच्या क्षुल्लक प्रश्नांचा तगादा लावत होता; कारण तो माणूस स्वतःच्या केसांचा पांढरेपणा लपवण्यात अयशस्वी ठरत होता आणि लेखकांकडून केसांचा पांढरेपणा लपवण्याची युक्ती मिळत असल्यास हवी होती.

(३) खालील शब्दसूमहांचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा.

(अ) केसभर विषयांतर

उत्तर : अगदी थोडेसुद्धा विषयांतर.

(आ) केसांत पांढरं पडण्याची लागण

उत्तर : केस पांढरे होणे

(इ) प्रकाशानं ताजी डिलई दिलेले झाड

उत्तर : कलप लावल्यामुळे पिकलेल्या केसांचा पांढरेपणा दयनीय दिसतो.

(३) खालील शब्दसूमहांचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा.

(अ) केसभर विषयांतर

उत्तर : अगदी थोडेसुद्धा विषयांतर.

(आ) केसांत पांढरं पडण्याची लागण

उत्तर : केस पांढरे होणे

(इ) प्रकाशानं ताजी डिलई दिलेले झाड

उत्तर : प्रकाशामुळे चमकणारे झाड.

(४) खालील शब्दसूमहांचे अर्थ लिहून तक्ता पूर्ण करा. (उत्तर :)

(अ) गुडघे टेकणे :

अर्थ : शारण येणे.

वाक्य : गुरुजींनी शेखरच्या अज्ञानापुढे गुडघे टेकले.

(आ) खनपटीला बसणे :

अर्थ : सारखे विचारत राहणे.

वाक्य : सासू घरात आलेल्या नवीन सुनेच्या खनपटीला बसली.

(इ) तगादा लावणे :

अर्थ : पुन्हा पुन्हा विचारणे.

वाक्य : सहलीला जाण्यासाठी जुईने आईकडे तगादा लावला.

(ई) निकाल लागणे :

अर्थ : संपवणे.

वाक्य : बरीच वर्षे चाललेल्या खटल्याचा आज निकाल लागला.

(उ) पिच्छा पुरवणे :

अर्थ : एखाद्या गोष्टीचा सतत आग्रह धरणे.

वाक्य : चांगल्या गोष्टींसाठी शासन व्यवस्थेचा पिच्छा पुरवणे गरजेचे आहे.

(५) खालील शब्दांचा वापर करून वाक्ये तयार करा.

निष्णात, झिलई, नित्यनेम, लहरी, तगादा

उत्तरे : (अ) माधूरी सतार वाजवण्यात निष्णात आहे.

(आ) झिलई दिली की जुनी भांडी चकाकतात.

(इ) मधू नित्यनेमाने व्यायाम करतो.

(ई) आपण कधी लहरी वागू नये.

(उ) 'खाऊ दे असा छोट्या मनूने आईकडे तगादा लावला.

(६) खालील वाक्यांतील अलंकार ओळखा. (उत्तरे :)

(अ) नव्या कल्पना कारंजाच्या तुषारांप्रमाणे उडू लागतात. :- उपमा अलंकार

नवीन कल्पना जणूकाही कारंजे आहेत, म्हणजेच कल्पनेला कारंज्याची उपमा लेखकांनी येथे दिलेली आहे.

(आ) तो देखावा मुक्या शब्दांनी बोलतो. :- चेतनगुणोक्ती अलंकार.

देखावा सुळ्डा बोलू शकतो हे लेखकांनी चेतनगुणोक्ती अलंकाराच्या मदतीने सांगितले आहे.

(इ) कल्पना ही देखील लक्ष्मीसारखी असते. :- उपमा अलंकार.

मानवी कल्पनेला लक्ष्मीची उपमा येथे लेखकांनी दिलेली आहे.

(७) खालील वाक्यांतील परस्परविरोधी शब्दांचे शब्दसौदर्य अनुभवा आणि त्याचा आस्वाद घ्या. अशा वाक्यरचना करण्याचा प्रयत्न करा.

(अ) मातीच्या ढिगात सुख-दुःखांचे माणिकमोती आढळतात.

उत्तर : सुख - दुःख

(आ) त्या प्रश्नातली गर्भित प्रशंसा उघड असते.

उत्तर : गर्भित - उघड

(इ) स्तुतो-निंदेचो पवां न करणारा मो.

उत्तर : निंदा

(ई) प्रश्न विचारणाच्या माणसाला उत्तर हवंच असतं.

उत्तर : प्रश्न - उत्तर

(क) विरुद्धार्थी शब्द लिहा (उत्तरे :)

- (अ) अवरोह x आरोह
- (आ) अल्पायुषी x दीघयुषी
- (इ) सजातीय x विजातीय
- (ई) दुमत x संमत
- (उ) नापीक x सुपीक

(९) स्वमत

(अ) लेखकांनी खनपटीला बसलेल्या माणसाशी कलप लावण्यावरून केलेल्या विनोदी चर्चेबाबत तुमचे मत लिहा.

उत्तर : खनपटीला बसलेल्या गृहस्थाशी लेखकांनी त्याची थट्टा करीत केसांच्या रंगाबद्दल चर्चा केली. या चर्चेमुळे माझे एक ठाम मत झाले आहे. लोक आपले वय लपवण्यासाठी, आपण म्हातारे झालेलो नाही, आपण अजूनही तरुणच आहोत, हे दाखवण्यासाठी केसांना कलप लावतात.

वास्तविक, दिवसागणिक आपले वय वाढत जाणारच. वाढत्या वयाचा आपल्या शरीरावर परिणाम होणारच. हे सर्व माणसे कधीही टाळू शकत नाहीत. माणूस निसर्गाच्या विरुद्ध जाऊ शकत नाही. ही वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन माणसाने एखादया क्षेत्रात आपले नाव प्रसिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. त्याची सुरुवात शालेय जीवनापासूनच केली पाहिजे. आपली आवडनिवड बारकाईने तपासून पाहिली पाहिजे. आपली कुवत काय आहे, आपल्याला कोणती गोष्ट झेपू शकते, आपण कशात प्रगती करू शकतो, याचा शोध घ्यायला सुरुवात केली पाहिजे. त्यानुसार आपले ध्येय ठरवले पाहिजे. तरच त्या क्षेत्रात आपल्याला आपले नाव कमावणे शक्य होईल. मग वय वाढण्याचे दुःख होणार नाही. उलट, आपल्या कर्तव्यारीमुळे लोक आपल्याला तरुण समजत राहतील.

(आ) परगावी गेल्यानंतर लेखकांना आलेला अनुभव तुमच्या शब्दांत लिहा.

उत्तर : लेखक व्याख्यानांच्या निमित्ताने नेहमी परगावी जायचे. तिथे गेल्यावर जुन्या परिचयाचे, लहानपणी वर्गात असलेले, त्यांच्याशी खेळले-बागडलेले लोक भेटायचे.

जुनी माणसे भेटली की विचारपूस केली जायची. कोण कोण काय काय करतो ही माहिती दिली-घेतली जायची. लेखकांकडे आकर्षक बाब होती. त्यांचे केस अजूनही काळे होते. समोरची माणसे केसांच्या या काळेपणावरून त्यांना प्रश्न विचारत. त्यात वय जाणून घेण्यापेक्षा एक वेगळाच हेतु असायचा. बरेच जण केस काळे करण्यासाठी कलप लावतात. पण हा प्रयत्न नेहमीच अपयशी ठरतो. कलपामुळे रूप अगदी केविलवाणे बनते. लेखकांच्या एका स्नेहाची अशी स्थिती झाली होती. त्यामुळे, लेखकांनी केस काळे राखण्यासाठी कोणती युक्ती केली असावी, याचे त्या गृहस्थाला अमाप कुतूहल होते. ते कुतूहल शमवण्यासाठी तो लेखकांच्या खनपटीला बसला. लेखकांनी थट्टा करीत करीत त्याची बोलवण केली.

(इ) प्रत्येकाची विचार करण्याची सवय व वेळ स्वतंत्र असते, याबाबत तुमचा विचार स्पष्ट करा.

उत्तर : प्रत्येकाची विचार करण्याची सवय व वेळ स्वतंत्र असते, यात शंकाच नाही. कोणाला कोणत्या वेळेला नवनवीन विचार सुचतील किंवा नवनवीन कल्पना स्फुरतील, हे सांगता येणे तसे कठीणच आहे. आमच्या कॉलनीत एक कवी राहतो. त्याला कॉलनीमध्ये चांगला मान आहे. अनेक जण त्याच्याकडून वेगवेगळ्या प्रसंगांसाठी कविता लिहून घेतात. तोसुद्धा अतिशय आनंदाने लिहून देतो. या आमच्या कार्टून कॉलनीच्या

टोकाला एक रस्ता आहे. तो रस्ता तिथेच संपतो. त्यामुळे तेथे वर्देळ नसते. हा कवी रोज सकाळी तिथे येरझारा घालत फिरत राहतो. असे चालता चालता त्याला कवितेच्या ओळी सुचतात.

माझ्या वर्गात माझा एक मित्र आहे. तो अभ्यास करताना मोबाईलवर चित्रपट गीते लावून ठेवतो. त्याच्या मते, गाणी चालू असताना उत्तरे सुचतात, निबंध चांगला लिहिता येतो, गणित सहज सोडवता येतात. तो सांगतो की, गाणी चालू असताना त्याचे मन एकाग्र होते. 'काळे केस' या पाठाचे लेखक ना. सी. फडके यांना दाढी करता करता लेखन सुचत असे.

या बाबतीत काही नियम सांगता येणे केवळ अशक्य आहे. प्रत्येकाची सवय वेगळी असते. स्वतःचे मन मुक्त आणि आनंदी होण्याची वेळसुद्धा वेगवेगळी असते. मन मुक्त आणि आनंदी असते तेव्हा विचार सुचतात, कल्पना सुचते. मनाची ही अवस्था कोणाला कधी लाभेल ही काहीही सांगता येत नाही.